

Euskerearen batasunatzaz

Gaurko kalteak: ez artuemonik ez libururik

Euskelgien banantzeak ekañten dizkigun kalteak aundiak dira. Sakabanaturik gagoz izkeraz: Eñi sakanatua gera. Itzez ta idatziz alkañ-aditu, uleñtu eziñik gagoz euskeldunak; erki-arteko arñu-emonik (relación inter-regional) ezin euskeraz euki.

Euskeraz irakuñtea beti zaiña, (erki, alderdi, auzo bakotxan, idazle bakotxan ainbeste ezbardin dagola); irakuñlerik ez, zer irakuñtea be ez. Idazki gutxi; ta idazten danaren erdiaren erdia ez gurezat adigañi. Liburuen merkatua (Euskaleñia aundi ez bada ere) txikitua; idazkiak karezti ta argitaldu eziñekoak.

Euskaldunakin itz-egiteko ta euskeraz irakuñteko balio ez dun gure izkeria ezetzi ta ostikopean jañten dute guztiak. Zetarako ikasi? diño.

Erderara yo beañ ¡Geroago ta geyago azitzen dira-ta erki-arteko arñu-emonak ta irakuñteko egañi ta beañtasuna. Euskeraz ez libururik, ez erki-arteko artuemonik! Kalte oneek, batez be, ekañten dizkigu gure izkeraren banantzeak.

Zikindu, txirotu, il

Erderai indañ ematen die gure izkelgi-banantzeak; gure itzai ta izkerari kendu. Euskerea *zikindu*, *txirotu* ta *ilñten* du banantze oñek; erderazko itz beti-batekoak ta izkera bañdiña nagusi ñeti.

Zenbat eta sañago gauza bat bardin entzun, ikusi, irakurri, esan, erazago ikasten dala. Oroime-naren lege bat da. Era ezbardin guztietara or, emen, an entzuten ditugun euskel-itx gizagaxoak erderaren abots berdiñak ixildu ta aitzu-erazoten ditu. Bat bu-rura sartu zaigula, beste bat urten; erazago itx bat ikasi, oroitu, bi, lau, bost baño, gure txikitasunaren beste lege bat da. (Ilbeltza-Urtañila, Otsaila-Zezeila & ginituen atzo; Enerue, Febrerue & gau; Bizkayan beintzat, iztegi berezi geyena galtzen dau eriak).

Bardindu gabe, euskera txirotu ta zikinduten da; euskerearen alde egin leiken lenengo lana bardin-tzekoa da; au gabe, garbizale ta aberastasun-zaleak egiten dituen guztia, alpeñiko ta keltegiña. Euskelgi berri bat edo batzuk egiñik, euskerea zaildu ta gorota-garri egingo dute.

Euskelgiak nora dijoaz

Izkelgi bereziak izatea kaltekoa izan da beti; gau, ezufetaraño erdere sartu ta *berdin*, *beti bateko*-izatea, ilgarria. Urtebetean artzen ditugun kalteak, len 100 urtekoak baño aundiagoak dira. Guretzat beste biderik ez dago gauko bizitza laisterean: eus-kerak baka batara joan laster edo erdera baka batek lurpetu.

Euskereaz batara yoango dira euskelgiak, euske-rea ondatzen bada. Euskera bizi dan artean, berez naastu ta ilten dirala dagusku. Bañuko artuemon biz-koetan bizi dan Eriak euskelgiak ez ditu lagatzen, zaitzen; bi, iru, lau izkelgi, bi, iru, lau itx bakoitza esateko ez ditu ikasten Eriak ala aitzuten ditu. Eri-zatien banantzetik, bakañtetik izkelgiak sortu ziran aintziñan; Eria estu-alkartuten asi danetik, izkelgiak

naastu, ala bat nagusitu ta beste guztiak ilundu ta ezagertuten dira.

España, Italia, Alemanian, edozein Eritan, izkelgiai yazoten zayena, ori da. Liburuetan batez be, españera edo gastelera bat Españan ta erbestean; italiera bat Italian; izkelgi bakañ bat Alemanian, Englanden... Ameriketan, erki batzuetako euskaldunak euskeraz alkartuten diran edonun, bardin.

Beařez ilgo diran euskelgi kaltegin oriek, iñok aldeztuko ditu gure artean?

Auzokoari begira

Buruak ez berotu; asařerik ez egin. Urkoaren utsak ta osabideak eřazago ikusten dira: geu arkitzen geranez Prantziakoak dagozala asma irudi-zazute; miła *patois* edo izkelgiz beterik, nagusi iñor ez dala... Itzez ta idatziz sakabanaturik egongo litzake, Eřki edo Probintzien artean artu-emonik gabe; Prantzia ta Erbestetik zabaltzeko liburu gabe...; izkuntza ta idazkietan auzokoen izkerak (alemana ba ezpada) nagusi. Gauřko prantzera aberats ta edatua, orduan Eřialde txiki batean itzegiteko gauza izango litzake, liburu gutxi batzuk irakuřtzeko gaia... ¿Prantzes ori orduan nok ikasi nai, nok irakuřiko leuke?

Or ba; zentsunezko abots bat Prantzian entzun dala «¿Zuen izkera ta Eřia maite ba dezue, beraz alkañ-aditu nai izan ezkerero, zetarako *patois* guztiak zaindu, ikasi, *patois* guztiz baliatu beař? Indař geyen duanari, geyen zabaldurik dagon *patois* eri lagundu; Eřki-arteko artu emon guztietarako bide bakaña izan bedi aura; zabaldu ta erbesteratu nai diluzuen liburu ta idaztietarako bere bai.»

Deia entzun, ta eřazoizko bide ori ařturik, aldi

gutxi bañu Prantziako nagusi ta liburuz aberatsa, gaurko eraz, erdiko *patois* bat ez ote genduke ikusiko?

Beraz, prantziatañak egingo ebena, geuk egin bear degu; indar geyen duan gure izkelgiari lagundu. Al-bait lasterñ; gauzak berez yoaten ez utsi. Bear degun osabidea artzea gure eskuetan dago. Euskera maite degunen eskuetan dago liburu ta idazkietan euskelgi bat nagusitu, *Erki-arteko* artu-emon guztietarako autu. Irakuñlerik galdu gabe, geitu baizik, nekeak gutxitu.

Euskera erazena

Erazago izango da ori Eriak itzegiten dituan izkelgietarik, zabalduen, urkoen, ezagutuena izan ez-kero, indar geyen duana; Euskal-eriko erdian aurkitu ta artuemon geyen duan Gipuzkoako izkelgia bada. Nagusitseko lanaren erdia egiñik izango genuke.

¿Eriak itzegiten ez daben izkelgi bañi, zar ala oraingoen naaste bat, nok noiz atondu, geyenen gogora soñtu ta zabaldu?

Gure Eriko muturñetan dagoz Bizkai ta Zuberoko izkelgiak ta euskeldun geyenai zailenak irakurten zaizkie. Erditik ain urñun ez ba dago Laburdi ere, Bidasotik onerako euskeldunekin artu-emon aundirik ez dauko; ango izkelgia Gipuzkoakoa baño nekezago izaten zaye.

Eriko euskerea; garbikeria ut!

Egiña dagon Gipuzkoako izkelgia oñazpi ta eredutzat artu bear dogu ba. *Gipuzkoako eriak gaur itzegiten dutena izango da geyenez, euskeldunen artan eraztasun geyen aurkitu dezan.*

Begi-aurretik eraztasun ori kendu gabe, zerbait arautu ta oraztu, garbitu ta aberastu leike, zurtasun aundiz baña, gaurfik batez be.

Eriak egiten duan izkeratik zenbat eta geyago aldendu, nekezago izango zayo; Gipuzkoan bertan ezezagun izango litzake euskelgi *erdi-bañi* ori; beste erkietan ezezagunago. Batasunaren eragozpenak geiturik, garbitze ta aberastasun ez-egoki orreek Eñira ez litzakez elduko. Batasuna lenengoz bear degu; izkera txirotu ta bananduten ditu banantzeak: bizi-izatea lenengoa da. Izkera bat bardin itzegiten dutenen neurira, indartu ta aberastu leike: aek asko izanaz, asko; gutxi izanaz gutxi edo batez. Nekez erirutzen dira iztegi bañiak; gutxi irakurten dan Eñian nekezago. Eñia erakusteko eskubide ta almen gustia galtzen dute idazle garbizalegiak.

Lanbide ta Elerti iztegi aundi bat Eñiari nekez erakutsiko zayo. Eñi yakintsuari be ez. Aberatz ta yakintsuen artean erdereea noraño sarturik dagon uartu dezagun; 2 ala 3 izkeraen jabe izateak (ala bearez gaur) norberaren iztegia txikituten dula. Lanbide, jakintza ta *kultura*'ren itz geyenak eñi-arteak (internacionales) egiñik dagoz edonun, egokitasunez ta bearez, nai-naiez.

Eñi ta izkera auferatu oek baño geyago zelan izan? Oen izkera baño zikiñago ez da izango gurea. Baseñitar ta añantzaleentzako izkera baizik gaur ez ba da gurea, ori bera beste Eñietan yazo zitzayen atzo; erbesteko iztegi bete ta apaindu ziran. Gureak ez diran itz asko geuretu bear doguz; geureturik, egitez, asko daukaguz. Oneek yaurtitzea, oraingo ta lengo izkelgien aberastasun guzia piztu ta zaintzeak bezela, gure eskuetan ez dago.

Itz asko galdu nai degula ez arpegira bota, gero;

eurek galtzen dira. Benetan, euskerea bear zan baño geyago aberastu zuan izkelgien banantzeak; il ta zatituten gaituzan aberastasuna galtzea ez da negar-egiteko.

Noiz, nola. Alpeñiko ezbardintasunak Kanpora!

Euskeraren kalte gabe, Gipuzkoako izkelgia nagusitzeko *noiz*, *nola* yakin bear degu; noiz *osoro*, noiz *zatika*, nola ordun *ezbardintasunak gutxitu*.

¿Euskeraz beti beti bardin idaztea, gipuzkoeraz gaurtik beti, ez litzaleke izango egokia? Beste izkeretan yasoten dana begiraturik, ala dirudi; euskeraz baño erderaz (adibidez) asko lenago ta obeto irakurten dute euskaldunak; erdera gutxi-jakiñak ere bai; itzak bardin ikusi beti, aekin *begiak eñaz oitu ta ikasten dituelako*. ¿Erderaz yasoten dan ori, gipuzkoera eñaz bakar bategaz ez litzateke loñtuko? Irakurleak ugaritu, idazkiak geituko lirake, irakurteko zale-tasuna ere bai.

Eretxi oñetan, baña, ez naz leyatuko; Askoeri gordiñegia irudituko zayela badakit.

Ezbai gabe, *osoro*, au da gipuzkoera utsa, erabiliko da, *Erki-arteko arazo ta liburuetan*, euskaldun *geyenen artean* zabaldu nai ditugun idazkietan (azken au, merkeena ta egokiena izanaz berez, ez genduke esan bear). *Gei sakondun idazkiak, ingurti ta idazki karuak, irakurle onak* eskatzen dituen guztiak, erki-artekotzat izan bear ditugu; Erki-bakar baten irakurlerik ez dute aurkitzen. Euskelgi batera jo bear degu euskeldunak itzez ta idatziz beste anayakin alkar-uleñtzeko *Lenago ikasten dalako euskelgi bat, 3-4 ala geyago baño*; norberena ez dan bategaz adizkidetzea nekeza ez da; guztiakin eziña: (Iztegia ondoan,

gaur bear dute irakurteko euskalzalerik onenak). Euskelgirik-euskelgira dabiltzan guzientzako, eñaztasun aundia bat yartea.

Erki-arteko artuemon ta libururik ez da egongo bestela gaurko eraz.

Erki bateko irakurle txarakin (Erki-bafuko idazkietan) bertako izkelgia bear dan beste, geyago ez, erabiliko degu.

Ogia baño geyago bear dogun bardintasunara eltzeko, gipuzkoako izkelgi nagusia al degun guztietan erabili bear degu: *Erki-bafuko* idazkietan be bai. Ulertzen dan neurira; osoro ulertzen ez dutenai zatika itz-egingo diegu; oei gipuzkoerazko itz guziak ez dizkiegu esango; eurentzako adigari diranak baizik, ez besteak. *Alpeñiko ezbardintasanak* baña, iñoren eñeztasun gabe, euskal-idazkiak banandu ta zailduten dituanak, kanpora yaurti ditzagun.

Idazki guztietan bardin erabili bear dira Ortografia ta fonetika, itz bari ta biztuak. Oreetan ikusten ditugun gaurko ezbardintasanak, iñori be ez lagunik ez dio egiten, eragospen aundiak baizik ez dira guztientzako. *Ikatz-iketx, aretz-aritz-arotx, naiz-naz, daitela-ditela, etc.,* mila ezbardintasan txikitxaz bardin diñot.

Azpi-izkelgi (subdialecto) ala *auzo-izkeraen ezbardintasanik ere ez degu bear*; gutxiri eñaztasuna emongo die, nekea bai geyenai. Bizkayera bat baño geyago ez dute bear Bizkaiko irakurle gutxi-yakiñak; al dan bardiñen idatzi ezkeru, begiz ta buruz irakurteko oiturea obeto artuko dute.

Bizkaiko euskeraz Laburdin, laburdieraz Bizkayan (eta abar) idaztea ez litzake biderik egokiena izango euskerazko irakurgeiak zabaltzeko, euskeldunak alkar-ulertzeko be ez; lau edo bost izkelgi

ikastea, irakurtzea, gaitza ta eziña izango da beti; gipuzkoerea bakarik Erki guztietara sartzea erazagoa izango da noski ta euskaldun guztiak alkartzeko naikoa.

Batasunaren bidea erazturik

Ezbardintasun alpeñikoak kendu ezkeru, euskelgi batetik gipuzkoerara dagon urintasuna sinistu eziñala laburtuko da; irakurtzea guztiz eraztu; gipuzkerea igari gabe ikasiko du edozein euskaldun irakurlek. Gipuzkerazko idazkien eraztasun ta ugaritasunak irakurle guztiak beraganatuko ditue. Gaur baño mila bidez obeki egingo da ori gipuzkoar azpi-izkelgi (subdialecto) bat baño geyago erabiliko ez dan egunean, idazkiak iluntzen dun garbikeria, bein ta betiko yaurtitzen ba degu; aberastasin aro ta kaltegiña gaurtik aldera utzitzen ba degu.

Gipuzkeraren berezko ezbardintasunak (diferencias esenciales) oso txikiak dira. Naiezka guk ez ba ditugu geitzen, Bizkaitar irakurleai gaur geyenetan idazten dan bizkayera garbiak baño neke gitxiago emango die. Idazti lau, erazak, ugaritu; euren geiak *maitegari, egoki, bearezko* izanaz, ta Euskaleriko bazter guztietan erogospelik ez du aurkituko gipuzkoereak.

Euskelgi ori edonun zabaltzeko alegiñak egingo dira; batez be zenbat eta geyago argitaldu bere idazkiak. *Dei bat euskaldun on guztiai* egingo zaye ikasita erabili dezaten, itzez ta idazkiz al duten beste. Ikastolaetan ere bai, baña zurtasunez; Erki batzuetako euskaldunak biltzen diran tokietan gipuzkoeraz bakarki irakatsiko da; euskera galdu dan erietan ere bai. Edonundik zabalduko dau Euskalzaundiak gipuz-

koeraren *iztegi* berarizko ta *gramatika* labur labur batzuk, beste izkelgi bakotxaren ikurak azaldurik. Zuzendariak ere bai yañiko ditu Euskaltzaindiak liburu ta beste idazkiak bere araura argitaldu ditezana ta yayotzez beste izkelgiko diran idazlei laguntzeko.

Erantzuteko itz batzuk

Emen agertzen ditudan asmoak orain baño astiroago *La Unificación del Euzkera* erderazko idaziño ta beste leku batzuetan astiroago azaldu nituan aspaldian. Kontrako eretxiak agertu dituenai itz labur batzuk baizik ez orain.

Euskelgien banantzeak irakurleentzako garantzirik ez duala, diño batzuk (nik, beintzat, olako irakurle onik euskaltzainen artek ere ez det aurkitzen...) Greziako izkuntza izkelgiz josita bezela *gizaldi askotan bizi zala*; idazle bakotxak bere izkelgiz, edo nai zuan nastez, idazten zuala... (Grezia, Italia, Alemaniako izkelgiak *orain* bizi ote dira? Gaurko tren-bide, aeroplano, libururik ote zegon? Zenbat irakurle? Zorionezko aldi ofietan gu baño astiroago ta bananduago bizi izaten ziran!

Ikastolaetan, Elizetan, edonun, gipuzkoereak aurkituko dabezan eragospenak geitzen ditu beste batzuk; arpegira yaurtitzen digute. Aditu bear dute ofiek, baña, *Erki bañuko* arazoetan ta irakurle txarrentzako idazkietan bakotxari berea ulertu dezan eraz ta neuriz, itzegin bear zayola gaurtik, nire eretxia dala. Bear degun guztietan bakoitzari berea; nekez adituko dun idazki ala itzik ez.

Bakoitzari bere izkelgiz egitea, baña, askotan, eziña izaten da; Erki bakar baterako idazkiak argi-

taltzea karestiegia. (¿Bizkaiko euskaldunentzat bakarik egunoroko izpafingi bat nola atara?); Bizkayan, (adibidez) bizkaitar sermolari, batzar-izlari, idazle edo irakaslerik ezin izaten da askotan atondu; bizkaitar, gipuzkoarak, etc. bilduten diran ikastola, jai ta lekuetan, guztien gogora itzegin, idatzi ezin..., ta au, bizi geran aldietan, egunoroko leloa da.

Uartu dezagun; erki-arteko artuemon ta bitarteak egunoro deitzen dira. Bizkayan bizi geranak bizkaitar notin ta idazkien artean ez gagoz. Beste Erkietako euskaldunakin naastean bizi gera gaurko euskaldunak ola ta kaletan, gudaritza, Unibersidade ta ikastetxetan, erkian ta bideegitean, gure efi ta erbestean. Ibiltariak gogoz, ekanduz ta bearez gera guztiok; aberatz naiz langileak, itxas-gizonak naiz baseitit ataraten diran mutil ta nesk-otseiñak. Euskera batera yo bear degu guztiok itzez eskaldunak izateko.

Irakurteko egañi ta beartasuna Erkiko idazki gutxigaz ezin izaten zaigu asetu geyenai; kanpoko ingurti, egunoroko, edonungo liburuak bear doguz; saltzale, egileak (saltzeko-bear ta gogo dute ta) etxera sartzen zaizkigu. Erkirik-erki dabitzan idazkiak, (batez be) gipuzkoartu ta bardindu ditzagun, ala bestela ez ditugu irakuriko. Batzuk, bestela, gure bizitz guztia eman bearko degu euskeraz neke gabe irakurteko; euskerazko idazki gogaikañiai betiko agur egingo dioe geyenak.

Nekeztasunak dituala euskal-batasunak? Bai noski, mirari bat gabe euskeldun guztiak euskera bardin bat, batera ezin leye erakutsi. Eragozpenak bai ditu, baña bearezkoa da; eragozpen oriek barez, audia-goak ezdira, gaurko ezbardintasun ta garbikeriak dituanak baño.

Euskera bardindu bear degu, al bait lasterén. *Gipuzkoa'ko euskelgia ala erdera bardiña*; guretzat beste biderik ez dago.

BELAUSTEGIGOITIA'TAR PERDERIKA.

Durango 15-1-1921.
